

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Навчально-науковий інститут бізнес-технологій «УАБС»
Кафедра іноземних мов

Інститут вищої освіти НАПН України
Київський університет імені Бориса Грінченка
Донбаський державний педагогічний університет
Українська асоціація когнітивної лінгвістики і поетики
Всеукраїнська асоціація з мовного тестування та оцінювання

ЯКІСНА МОВНА ОСВІТА
У СУЧАСНОМУ ГЛОБАЛІЗОВАНОМУ СВІТІ:
ТЕНДЕНЦІЇ, ВИКЛИКИ, ПЕРСПЕКТИВИ

*Матеріали I Всеукраїнської
науково-практичної конференції
(Суми, 23–24 листопада 2017 року)*

Суми
Сумський державний університет
2017

представлена когнітивною (метафоричною) складовою: *спорт, новини, свобода, суспільство, повага, нація, народ, самобутність, законність, перемога, громадянство, майбутнє, АТО, переживання, віра* – позитивна конотація; *зрада, лицемірство, смерть, підстава* – негативна конотація. Перцептивна складова актуалізована зоровими (*українець, паспорт, карпатські гори, верба, вишиванка, майдан, прапор, калина, рідний дім, тризуб*) та смаковими (*борщ, вареники*) образами. Зустрічаються тактильні (*сила, підтримка*) та слухові (*гімн, пісні, мова*). Ціннісний компонент концепту ПАТРІОТИЗМ представлений сегментами: соціальні цінності (*свобода думки, єдність, законність, свобода, революція, антикорупція, війна*), моральні цінності (*любов, відданість, віра, правда, співчуття, ввічливість, захист, дружба, надія, дружність, повага, сміливість*) естетичні цінності (*пісні, культура, мистецтво*), економічні цінності (*розвиток держави*), політичні цінності (*новини, АТО*).

ЛІТЕРАТУРА

1. Сепир Э. Избранные труды по языкознанию и культурологии / Эдуард Сепир. – М. : Издательская группа «Прогресс», 1993. – 656 с.
2. Байдак А. В. Экспериментальные исследования концептов «жизнь» и «смерть» / А.В. Байдак // Известия Томского политехнического университета [Известия ТПУ] / Томский политехнический университет (ТПУ) – 2010. – Т. 316, № 6: Экономика. Философия, социология и культурология. – 228-232 с.
3. Леонтьев А. А. Основы психолингвистики / А. А. Леонтьев. – 3-е изд. – М. : Смысл ; СПб. : Лань, 2003. – 287 с.
4. Караулов Ю. Н. Показатели национального менталитета в ассоциативно-вербальной сети / Ю.Н.Караулов // Языковое сознание и образ мира. – М.: Ин-т языкозн. РАН, 2000. – С. 191-206.

Мартинюк А.П.

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

ДІЄВО-СИТУАТИВНА МОДЕЛЬ КОГНІЦІЇ ЯК ОНТОЛОГІЯ МОВИ / МОВНОЇ ОСВІТИ

Будь-яка концепція мови, як і будь-яка концепція мовної освіти, має ґрунтуватися на певній моделі когніції. На сучасному етапі

розвитку когнітивної науки існує три моделі когніції: комп'ютаційна (computational), втілена (embodied) і дієво-ситуативна (enacted/situated).

У моделі комп'ютаційної когніції (С. Ульман, Дж. Фодор, З. Полішин, А. Вера, Г. Сімон) когніція зводиться до процесів, що відбуваються у головному мозку: суб'єкт сприймає світ таким, який він є, і відображає його в ментальних репрезентаціях. Репрезентації мисляться як абстрактні (не пов'язані із конкретними референтами), символні (довільно пов'язані із референтами) і амодальні (не пов'язані із сенсорно-моторним досвідом сприйняття референтів) концептуальні структури.

Модель втіленої когніції (Дж. Лейкофф, М. Джонсон, Л. Барсалоу) виходить із розуміння ролі тіла в когнітивних процесах: суб'єкт сприймає світ так, як він дається йому в його тілесних (сенсорно-моторних) відтуттях. Репрезентації тут тлумачаться як концептуальні структури, які відображають тілесні відчуття суб'єкта, що виникають у процесі сприйняття об'єктів світу і взаємодії з цими об'єктами. Велика роль надається метафорі як універсальній когнітивній операції: абстрактне мислиться через конкретне. Аналіз когніції ведеться в термінах ментальних моделей: доменів/фреймів, образ-схем.

У системі понять моделі дієво-ситуативної когніції (У. Маурана, Ф. Варела, Е. Рош, Е. Томпсон, А. Ной, Дж. Лейв, Е. Венгер, Дж. Гріно) ключовими поняттями є не лише «голова» й «тіло», а й «фізична активність»/ «рух»/ «дія»/ «взаємодія», а також «оточуюче середовище»/ «екологічний контекст»: суб'єкт сприймає і пізнає світ лише у взаємодії із матеріальним і соціокультурним середовищем, частиною якого є він сам, а також інші суб'єкти. Акцентується, що когніція є ситуативно прив'язаним процесом. Репрезентації мисляться як *кінестетично-перцептивно-афективно-когнітивні структури*, які включають: 1) відображення (не об'єктів !!!), а відчуттів людини у процесі взаємодії з об'єктами, як і суб'єктами оточуючого світу; 2) афективну оцінку (affective appraisal) перспектив такої взаємодії в термінах («корисне :: шкідливе»); 3) свідому/підсвідому ініціацію дій стосовно об'єктів/суб'єктів світу, з якими взаємодіє суб'єкт пізнання. Такі процеси неможливо описати в термінах доменів/фреймів і образ-схем, оскільки ці моделі репрезентують лише раціональне мислення, а, як свідчать дані сучасної когнітивної науки (насамперед, експериментальні), когніцію

неможливо відділити ні від емоції/афекту (А. Дамазіо, Й. Панксепп), ні від перцепції в дії / дії в перцепції (С. Келзо).

Продуктивна лінгвістична модель опису мови має бути моделлю когнітивно-комунікативною, оскільки лише в комунікації ми можемо підключити до вивчення мови не лише головний мозок (когніцію у вузькому смислі), а й тіло з його сенсорно-моторними відчуттями (перцепцію в дії/дію в перцепції і афект/емоцію), і, звісно, ситуацію комунікативної взаємодії.

У рамках когнітивно-комунікативної моделі мови одиницею аналізу є *акт когнітивно-комунікативної взаємодії*, який включає усі ключові поняття моделі дієво-ситуативної когніції.

Структурна організація акту когнітивно-комунікативної взаємодії відповідає структурній організації конверсаційного обміну: ця одиниця конверсаційного аналізу відображає інтерактивну природу комунікативної діяльності і дозволяє членувати її на фрагменти. Врахування параметрів інтер-суб'єктного контексту акту когнітивно-комунікативної взаємодії перетворює його на одиницю когнітивного аналізу комунікації.

Термін «контекст» відноситься до усіх чинників, які впливають на продукування / інтерпретацію вербальних і невербальних комунікативних дій, включених в конверсаційний обмін. Розмежовується кінетично-перцептивний контекст і психічний контекст.

Кінетично-перцептивний контекст охоплює усю лінгвальну і екстралінгвальну інформацію, яка поступає в процесі сенсорно-моторного сприйняття ситуації в момент комунікації.

Лінгвальна інформація обмежується двома сенсорними каналами (слуховим – звуки, усне мовлення і зоровим – букви, письмове мовлення) і репрезентує референтну ситуацію. Екстралінгвальна інформація не має сенсорно-моторних обмежень (за винятком обмежень можливостей людського організму взагалі і можливостей організму конкретного індивіда), проте включає, насамперед, сенсорно-моторне сприйняття параметрів комунікативної ситуації (кількість учасників, їх фізичні (етнос, стать) і статусно-рольові характеристики, фізичний і психічний стан і, звичайно, і, насамперед, невербальні комунікативні дії).

Параметри кінетично-перцептивного контексту можуть впливати на комунікацію, лише стаючи частиною *психічного контексту*, тобто кінестетично-перцептивно-афективно-когнітивних

структур, які є продуктом як безпосередньої комунікативної взаємодії, так і попереднього досвіду таких взаємодій.

Когнітивний параметр психічного контексту включає:

1) онтологічне / аксіологічне знання про: а) референтну ситуацію (актанти та їх статичні / динамічні ознаки) і б) комунікативну ситуацію;

2) лінгвоетологічне знання моделей комунікативної і соціальної поведінки в рамках різних комунікативних подій з урахуванням ключових для цих подій мотивів і стратегічних цілей, а також інструментальних знань способів досягнення цих цілей (оповідь, опис, роз'яснення, аргументація, емоційне переконування, емоційне зараження, сугестія); саме ці знання дозволяють враховувати попередні висловлення і прогнозувати / продукувати наступні;

3) власне лінгвальне знання, яке функціонує як автоматизований/неусвідомлюваний механізм, що запускається в дію комунікативними стратегічними цілями і забезпечує пошук і комбінування одиниць мови, необхідних для реалізації цих цілей, і, в кінцевому підсумку, – вокалізацію висловлень.

Психічний контекст включає не лише когнітивний параметр, тобто енциклопедичні знання або «лексичні концепти», організовані у вигляді пропозиційних структур, що об'єктивуються в лексичних одиницях. Такі лексичні концепти утворюють семантичне ядро, яке об'єднує в єдину семантичну мережу не лише когнітивний, а й перцептивно-кінестетичний, афективний і волітивний досвід, пов'язаний (або такий, що пов'язується безпосередньо тут і зараз) різноманітними зв'язками (аналогії, суміжності, контрасту, диференціації, причини і наслідку, частини і цілого) у свідомості / підсвідомості суб'єкта із тим чи іншим об'єктом референції, співвідносним з тим чи іншим «лексичним концептом». Цей досвід об'єктивується у кінестетично-перцептивних відчуттях, емоційних переживаннях, бажаннях, образах-спогадах/ образах-фантазіях звуків/ жестів/ слів/ уривків фраз/ кольорів/ цілісних об'єктів, а також моделях поведінки і патернах настрою.

Інтерпретація вербальних і невербальних дій комунікантів здійснюється на основі інференцій. *Інференції* мисляться як семантичні структури, що виникають в результаті паралельних усвідомлюваних / неусвідомлюваних інтенціональних / неінтенціональних психічних процесів, які активуються вербальними / невербальними комунікативними діями в акті когнітивно-комунікативної взаємодії на основі складно організованої

семантичної мережі, яка об'єднує структури кінестетично-перцептивного, афективного і когнітивного досвіду навколо спільного семантичного ядра.

Ключову роль в інференційних процесах відіграє *афективна оцінка* (affective appraisal) об'єктів референтної та комунікативної ситуацій, заснована як на позитивних / негативних кінестетично-перцептивних відчуттях і відповідних їм емоційних станах (у випадку свідомого раціонального оцінювання ситуації, – і на раціональних концептуальних структурах), активованих в акті когнітивно-комунікативної взаємодії. Саме афективна оцінка визначає характер комунікативних і соціальних дій суб'єкта.

Продуктивна модель освіти має враховувати, що знання не є стабільними, інваріантними, абстрактними структурами; знання є продуктом соціокультурно обумовленої ситуативно прив'язаної взаємодії суб'єкта із фізичним і соціокультурним середовищем. Зміст та структура знань створюється і змінюється безпосередньо в ситуації взаємодії. Відтак, *учень може набути знання лише через певну ситуативно прив'язану діяльність*, яка передбачає вирішення реальної конкретної задачі / проблеми із застосуванням визначених педагогом спеціальних стратегій і когнітивних опор. Такі стратегії обов'язково перебачують: 1) колективну взаємодію у процесі вирішення проблеми; 2) виконання учнями конкретних ролей; 3) максимальне занурення у ситуативний контекст.

Продуктивна модель (іншо)мовної підготовки має орієнтуватися на засвоєння мовних виразів з опорою на ситуативний контекст конкретних комунікативних подій (похід в кіно, відвідання лікаря, проїзд у транспорті, тощо) і максимально враховувати їх соціокультурну специфіку. Такі події можуть створюватися за допомогою рольових ігор, які б враховували ситуативний і соціокультурний контекст на основі максимального занурення учнів в іншомовну культуру (автентичні оголошення в газеті/журналі, прогноз погоди на радіо/телебаченні; художня література, ігрові фільми, публіцистичні статті, телевізійні програми, тощо). Бажано також спонукати учнів максимально задіювати невербаліку – жести, міміку, поставу тіла, позицію у просторі, танцювальні рухи.

Значення мовних виразів має *не заучуватися, а інференційно виводитись* у процесі комунікативної взаємодії у соціокультурно специфічних ситуаціях комунікативних подій (або колективного обговорення ситуацій, які неможливо відтворити). Педагог як *учасник комунікативної взаємодії з особливим статусом / роллю* виконує

функцію корекції нерелеванних тлумачень, якщо у цьому виникає потреба.

Медведовська Д.О.
Сумський державний університет

ВИКОРИСТАННЯ МУЛЬТИМЕДІЙНИХ ЗАСОБІВ У НАВЧАННІ ІНОЗЕМНИХ МОВ

Однією з домінуючих тенденцій розвитку сучасного світу є його перехід до інформаційного суспільства, в якому об'єктами і результатами праці переважної частини населення стануть інформаційні ресурси та знання. Ця трансформація відповідно вимагає ґрунтовної підготовки всіх членів соціуму до використання інформаційно-комунікаційних технологій у своїй професійній діяльності. Стрімкий розвиток глобальної мережі Інтернет призвів до комп'ютерної революції в інформаційному світі, в якому комп'ютер є основним засобом комунікації.

Інформатизація освіти в Україні є одним із пріоритетних напрямів реформування. У широкому розумінні - це комплекс соціально-педагогічних перетворень, пов'язаних з насиченням освітніх систем інформаційною продукцією, засобами й технологією, у вузькому - впровадження в заклади системи освіти інформаційних засобів, що ґрунтуються на мікропроцесорній техніці, а також інформаційної продукції і педагогічних технологій, які базуються на цих засобах. [5]

Одним із важливих напрямків розвитку інформатизації освіти є нові комп'ютерні технології. Інтерактивність, інтенсифікація процесу навчання, зворотний зв'язок – помітні переваги цих технологій, котрі зумовили необхідність їх застосування у різних галузях людської діяльності, насамперед у тих, які пов'язані з освітою та професійною підготовкою. Нині помітно зросла кількість досліджень, предметом яких стало використання інформаційно-комунікаційних технологій у навчальному процесі. Цій темі в Україні присвячені дослідження таких науковців, як В.Ю. Биков, Я.В. Булахова, О.М. Бондаренко, В.Ф. Заболотний, Г.О. Козлакова, О.А. Міщенко, О.П. Пінчук, О.В. Шестопап та інші. [1]

Інформатизація сучасного суспільства, насамперед, пов'язана, з розвитком комп'ютерних технологій, різноманітного програмного забезпечення, глобальних мереж (Інтернет) та мультимедійних технологій.